

MERKWAARDIGE VONDSTEN

door

H. J. During (Groningen)

B. O. van Zanten (Groningen)

W. V. Rubers (Utrecht)

Summary

The authors give some new or interesting localities of rare Dutch mosses.

Thamnium alopecurum was found near Slenaken (Prov. of Limburg) with fruit. The setae were relatively tall (about 2.5 cm).

Mnium stellare was found with fruit (hitherto unknown in the Netherlands) near Winterswijk (Prov. of Gelderland).

Near Bilthoven (Prov. of Utrecht) a specimen of *Lophocolea heterophylla* was found with numerous gemmae which occurred on the margins of some leaves as well as the female bracts and even on the perianth. The suggestion is made that *L. minor* should be only a depauperate form of *L. heterophylla* in which the building of perianths is depressed in favour of the forming of gemmae (which is potentially also present in *L. heterophylla*, showed by the present find). According to K. Mueller there should be a difference in chromosome number, but Vanden Berghen mentions for both species $n=9$.

Orthocaulis attenuatus (Mart.) Evans

Utrecht, landgoed Eykenstein bij Maartensdijk, boswallekje; leg. H. J. During, no 661, 8-12-1968; det. H. J. D. teste A. Touw. Door A. Touw (*Buxbaumia* 21/1-2 pag. 27) wordt opgegeven, dat deze soort niet bekend is ten westen van Wolfheze; van een oude opgave van Garjeanne van de omgeving van Amersfoort en Hilversum bestaat geen bewijsmateriaal. Misschien is het daarom interessant te vermelden, dat de soort gevonden is bij Utrecht op bovengenoemde plaats.

H. J. D.

Trichocolea tomentella (Ehrh.) Dum.

Limburg, Plasmolen bij Mook, bronnetjesbos aan de voet van de St. Jansberg; leg. H. J. During, no 507, 3-6-1968; det. H. J. D.

Gewaarschuwd door een opmerking van Maas in zijn dissertatie over bronbossen, die een vraagteken zette achter het voorkomen van *Trichocolea* bij de Plasmolen, hebben we hier speciaal naar uitgekeken. Na het milieu van de soort op de bekende vindplaats in het Filosofendal bekeken te hebben, vond ik hem de dag erna in het bronnetjesgebied aan de voet van de St. Jansberg. In de herfst van 1968 vond de sjog-groep hem weer op deze plaats. Ondanks lang zoeken vonden we hem niet in de Helkuil (de paardestaartenvallei van Thijssse), waar hij vroeger wel enkele malen gevonden was (zie *Prodromus*; voor het laatst gevonden door Joh. Jansen, zie Buxb. 12/1-2, pag. 17; later ook door hem niet meer teruggevonden). Ook door latere bryologische excursies is deze soort hier niet weer gevonden (zie Buxb. 12/1-2, p. 17; 22/1-2, p. 8). De andere nu bekende vindplaatsen van *Trichocolea* zijn het Filosofendal bij de Duivelsberg (Buxb. 5/1-2, p. 9, 40; 22/1-2, p. 20), het Bundersbos (Buxb. 6/1-2, p. 13; 15/3-4, p. 60), Ravensbos bij Valkenburg (Buxb. 15/3-4, p. 60).

H. J. D.

Tortula subulata Hedw.

Gelderland, Winterswijk, op oever van de Ratumse beek in bos, c. fr.; leg. H. J. During, no. 415, 25-5-1968; det. H. J. D. De mossentabel van Margadant geeft op voor deze soort: za in Dui, va in W en ZL, elders zz. In Buxbaumia is de soort buiten de genoemde 3 districten alleen vermeld van de IJpolder (Buxb. 2/1-2, p. 14). Vorige eeuw echter was hij ook in het oosten des lands niet zeldzaam, getuige de opgaven in de *Prodromus*. Hierbij is ook een opgave van Winterswijk (1859, exc. Bot. Ver.). De soort werd niet teruggevonden door de voorjaarsexcursie van de bryologen hier in 1958.

H. J. D.

Thamnum alopecurum (Hedw.) B.S.G. met kapsels.

Zuid-Limburg, Slenaken, in loofbos langs Gulp, op aarde, c. fr.; leg. H. J. During, no. 809, 7-4-1969; det. H. J. D. teste B. O. van Zanten.

Kapsels van deze soort zijn nog maar zelden in ons land ge-

vonden; in Buxbaumia worden ze in het geheel niet vermeld, in de Prodrromus tweemaal: Haagse Bos (Van der Sande Lacoste) en omgeving van Maastricht (Franquinet); verder ook nog te Middelburg (Lako). Het merkwaardige aan het materiaal van Slenaken is dat de setae bijna 2 maal zo lang zijn als in de literatuur opgegeven wordt, nl. 2.5 cm (volgens Dixon 1.5 cm). Ook vergelijking met Scandinavisch materiaal bevestigde dit.

H. J. D.

Mnium stellare Hedw. met kapsels

Gelderland, Winterswijk, op oever van Ratumse beek in bos, c.fr.; leg. H. J. During, no. 417, 25-5-1968; det. H. J. D. teste A. Touw.

Deze soort werd op de voorjaarsexcursie 1958 ook gevonden langs de Ratumse beek, echter zonder kapsels (Buxb. 12/3-4, p. 36).

Voorzover nagegaan kon worden is dit de eerste maal dat kapsels van deze soort in ons land gevonden zijn. De planten waren enigszins afwijkend; een enkele maal was de bladrand dubbel getand, en uit enkele perichaetia kwamen 2 kapsels i.p.v. 1; in de bekeken literatuur wordt dit verschijnsel niet vermeld.

H. J. D.

Fissidens bryoides Hedw. ssp. incurvus (Roehl.) Bertsch.

Gelderland, Betuwe, Leerdam, op grond in griend langs Linge, c.fr.; leg. H. J. During, no. 161, 1-5-1967; det. H. J. D. Dit is één van de mossen die nu zeldzamer zijn dan vroeger volgens Barkman (Buxb. 15/3-4, p. 56). Hij vermeldt: vorige eeuw 9 maal, deze eeuw 1 maal; dit is een vondst bij Gronsveld door Prof. Dr. R. van der Wijk (Buxb. 6/1-2, p. 10). Van deze vondst is echter geen materiaal meer.

H. J. D.

Pseudephemerum nitidum (Hedw.) Reim.

Brabant, Udenhout, leemputten, vochtige open leemgrond, c.fr.; leg. H. J. During, 1193, 26-5-1969; det. H. J. D. Van deze soort worden een 7-tal vindplaatsen opgegeven uit deze eeuw door Gradstein (Buxb. 21/3-4, p. 49); bovendien is de soort gevonden door Meltzer langs de Maas bij Den Bosch (N.K.A. 1940, p. 261). Tussen alle materiaal van Pleuridium acuminatum van Udenhout bleek, behalve P. subulatum, ook

één plukje *Pseudephemerum nitidum* te zitten.

H.J. D.

Astomum crispum (Hedw.) Hamp.

Zuid-Limburg, Wylre, Wrakelberg, kalkgrashelling, c.fr.; leg. sjocgroep, opn. no. HJD 67-125, 30-7-1967; det. H.J. D. Deze soort is deze eeuw 4 maal gevonden, waarvan 3 maal in Z-Limburg. Eén van deze vondsten was eveneens in een kalkgrasland, (zie Barkman: De kalkgraslanden van Zuid-Limburg, B: Cryptogamen, publ. van het Nat. Hist. Genootschap in Z. Limburg, 1953).

H.J. D.

Dicranum tauricum Sapehin.

Overijssel, Nijverdal, op loodrecht stuk van eikestam in Juniperusstruweel op ong. 1.30 m hoogte;

leg. H.J. During, no. 1191, 23-11-1969; det. H.J.D. teste B.O. van Zanten.

D. tauricum is een montane soort, waarvan slechts weinig vondsten uit het laagland bekend zijn (Noordduitse laagvlakte, Bretagne, Engeland, België, Nederland). Behalve in de omgeving van Heelsum en Renkum (A.B.N. 3: p. 123, 1954, leg. Mevr. N.E. Nannenga-Bremekamp en W.D. Margadant), van oudsher bekend om zijn montane bossen, is de soort nu ook bekend van Nijverdal, in welks omgeving ook al eerder montane elementen zijn gevonden (Archemerberg, Buxb. 21/3-4, p. 53) zoals *Bazzania trilobata* en *Sphenolobus minutus*.

Gradstein vond *Dicranum tauricum* bij Oisterwijk (zie diens artikel in deze aflevering van Buxbaumia. Red.

In België is de soort bekend van tenminste 4 vindplaatsen (Demaret), bovendien vond During hem in de Ardennen, in de vallei van de Warsche, bij Bévercé op een rottende stronk (cf. Buxb. 22/3-4, p. 60).

H.J. D.

Funaria fascicularis (Hedw.) Lindb.

Brabant, Udenhout, in vochtig weiland, cfr., leg. H.J. During, no. 1010, 26-5-1969, det. H.J. D. teste B.O. van Zanten.

Drente, Noordlaren ten westen van het Noordlaarder Bos, op zandige beekklei op steile oever van de Drentse A, c.fr., leg. H.J. During, no. 1060, 12-6-1969, det. H.J.D. teste B.O. van Zanten.

Drente, Zuidlaarder Meer, in rietland, c.fr., leg. J.C. Smittenberg, s.n., 7-1969, det. B.O. van Zanten.

Barkman (Buxb. 15/3-4, p. 56) vermeldt van deze soort vorige eeuw 11 maal, deze eeuw 1 maal gevonden (Bemelen, 1948). Nu werd de soort kort achtereen 3 maal gevonden. Vermoedelijk komt hij wel meer voor, maar wordt hij verward met *Physcomitrium pyriforme*, op welke soort hij, ook kapselend, zeer veel lijkt. Het beste verschil is de annulus: bij *Physcomitrium pyriforme* breed en afvallend, bij *Funaria fascicularis* in het geheel niet ontwikkeld. Het verschil in huikje (kapvormig bij *Funaria*, mutsvormig bij *Physcomitrium*) is niet altijd even duidelijk, bovendien zijn huikjes lang niet altijd aanwezig.

H. J. D.

Pleuridium subulatum (Hedw.) Rabenh. sensu Lindb.

Zuid-Limburg; Wijlre, in klaverveld; leg. N. E. Bremekamp & E. T. Nannenga, s.n., 4-6-1941; det. W. V. R. - Epen, groeve in Onderste Bos, op oude stronken; leg. M. Brand, s.n., 5-4-1969; det. M. B. / H. J. D. - Epen, open plek in weiland langs de Geul; leg. H. J. During, No. 829, 8-4-1969; det. H. J. D. - Cottessen, droge, open zandgrond bij zandgroeve; leg. H. J. During, No. 810, 8-4-1969; det. H. J. D. - Bemelerberg, z.o.-helling met *Festuca ovina*; leg. Mej. C. M. C. van Bommel & A. E. M. Brouwer, s.n., juni 1969; det. W. V. R.

Noord-Brabant: Udenhout, greppeltje langs weiland; leg. H. J. During, No. 1030, 25-5-1969; det. H. J. D.
Drente: Zuidlaren, ten westen van het Noordlaarder bos, op zandige beekklei op steile oever van de Drentse A; leg. H. J. During, No. 1060a, 12-6-1969; det. H. J. D.

In de Mossentabel staat bij deze soort achter Zuid-Limburg een vraagteken. De enige eerder gepubliceerde vondst uit Zuid-Limburg is die van het Bovenste Bos (Vergouw, Buxb. 4, p. 17). Oudere vermeldingen hebben, voorzover men dit uit de gebruikte auteursnamen kan afleiden, betrekking op *Pleuridium acuminatum* Lindb. Ook voor overig Nederland is *Pleuridium subulatum* nogal eens opgegeven (vgl. het overzicht van Barkman, Buxb. 15, p. 56). Door de grote naamsverwarring is echter niet te beoordelen of deze opgaven betrouwbaar zijn. Een revisie van het Nederlandse materiaal zou zeer wenselijk zijn.

W. V. R. en H. J. D.

Lophocolea heterophylla (Schrad.) Dum. met gemmen!

Bilthoven, op boomstam, leg. J.C. Smittenberg, 1 dec. 1969, det. B.O. v. Z.

Dit exemplaar staat in tussen *L. heterophylla* en *L. minor* Nees. Het heeft de grootte van *L. heterophylla*. Ook de aanwezigheid van grote hoeveelheden perianthen (zeer zeldzaam bij *L. minor*) en het voorkomen op een boomstam wijzen op *L. heterophylla*. Er zijn echter een groot aantal gemmen aanwezig, welke op de randen van vele (maar lang niet alle, zoals bij *L. minor*) bladeren gevormd worden, evenals op de vrouwelijke omwindselbladeren en zelfs op het perianth. Hierdoor doet hij veel denken aan *L. minor*, waar de gemmenvorming echter nog sterker is en aan alle zijblaadjes (en soms amphigastriën, zie Barkman, A.B.N., 1954, p. 145) voorkomt. Volgens K. Mueller zijn bij *L. heterophylla* alleen gemmen bekend van een exemplaar uit Rusland, waar ze ongeveer 15 μ groot waren en voorkwamen aan kleinbladerige takjes. Bij *L. minor* zijn de gemmen volgens K. Mueller 22 - 25 μ (bij ons materiaal 22 - 28 μ). Uit bovengenoemde waarneming blijkt dat *L. heterophylla* wel degelijk gemmen kan vormen op de manier van *L. minor*. Men moet zich hierom wel afvragen of *L. minor* niet opgevat moet worden als een gedegenereerde vorm van *L. heterophylla* waarvan de ontwikkeling van perianthen onderdrukt is ten gunste van de gemmenvorming, welke bij *L. heterophylla* (zoals uit deze vondst blijkt) wel potentieel aanwezig is. Douin (1911) en Chaland (1937) hadden ook al deze opvatting (zie K. Mueller). Volgens K. Mueller zou er een verschil in chromosomenaantal bestaan, maar Vanden Berghen geeft voor beide soorten op $n = 9$, waardoor dit verschil komt te vervallen. Dan blijft nog een oecologisch verschil; *L. heterophylla* komt voor op zure substraten, meestal rottend hout, terwijl *L. minor* op zwak alkalische bodem voorkomt. *L. minor* kan echter ook wel op zure bodem groeien, getuige de vondst op Terschelling (Buxb. 21, p. 8) op zure humus onder dennen.

B.O. v.Z.

Mnium cinclidioides Hueb.

Drente, Zeegse, elzenbroek langs Zeegserdiepje, sterk beschaduwd, leg. & det. B.O. van Zanten, juli 1967, No. 3600, contr. Touw.

Deze soort staat in de Prodrumus, Vol. II, 1893, p. 60 alleen vermeld van Paterswolde, leg. Miquel, mei 1831. Daarna is hij, voor zover ik heb kunnen nagaan, niet teruggevonden tot

1950 toen W. Meijer hem verzamelde in het Malpieven in Noord-Brabant (Agsteribbe, Buxb. 6, 1952, p. 23). Daarna werd hij ook weer gevonden tijdens de voorjaarsexcursie in 1952 naar Bergeijk (N.B.) en wel op 3 verschillende plaatsen, nl. Malpieven, Vaarven en de Plateauxvennen welke op Belgisch grondgebied liggen (Landwehr, Buxb. 6, 1952, p. 33). Mevr. Van Wieringen-Groot en A. Luitingh hebben de soort in juni 1966 gevonden in het Groot Goor bij Veldhoven. Uit de beschikbare oecologische gegevens blijkt dat *M. cinclidioides* voorkomt in broekbos (els en wilg), vaak op modderige bodem en steeds beschaduwd, soms met *Sphagnum*-soorten. Zowel de groeiplaats bij Zeegse als die in het Malpie- en Goorven zouden erop kunnen wijzen dat de soort voorkeur heeft voor zacht stromend water.

Als merkwaardigheid is nog te vermelden dat J.J. Barkman enige tijd later dezelfde vindplaats bij Zeegse ontdekt heeft, zonder dat hij van mijn vondst op de hoogte was.

B.O. v. Z.

*